

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ
“Превод као мјесто језичког контакта и језичке промјене на примјеру
превода књига из области популарне психологије“ мр Јелене М. Симуновић Полуге

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовао комисију:

Комисију је именовало Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду на VI редовној седници свог Изборног и Наставно-научног већа, одржаној 3. јула 2019. године.

2. Састав комисије:

1. др Новица Петровић

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: Англистика, предмет: Студије британске/америчке културе

Датум избора у звање: 20. 06. 2017.

Установа: Филолошки факултет Универзитета у Београду

2. др Марија Мандић

Звање: виша научна сарадница

Ужа научна област: Хуманистичке науке – лингвистика

Датум избора у звање: 13. 05. 2016.

Установа: Балканолошки институт САНУ

3. др Јелена Филиповић

Звање: редовна професорка

Ужа научна област: Хиспанистика, предмет: Шпански језик и социолингвистика

Датум избора у звање: 30. 12. 2010.

Установа: Филолошки факултет Универзитета у Београду

4. др Оливера Дурбаба

Звање: редовна професорка

Ужа научна област: Германистика, предмет: Методика наставе немачког језика и глотодидактика

Датум избора у звање: 07. 12. 2016.

Установа: Филолошки факултет Универзитета у Београду

5. др Марко Чудић (ментор при изради докторске дисертације)

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: Хунгарологија, предмет: Мађарска књижевност и Теорија и техника превођења

Датум избора: 20. 06. 2017.

Установа: Филолошки факултет Универзитета у Београду

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Име, име једног родитеља, презиме:

Јелена (Милијана) Симуновић Полуга

2. Датум рођења, општина, република:

27.04.1985. Никшић, Црна Гора

3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе:

08.02. 2012. Подгорица, „Преводни еквиваленти у области пословне комуникације“

4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:

Теорија и техника превођења

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

„Превод као мјесто језичког контакта и језичке промјене на примјеру превода књига из области популарне психологије“

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација мр Јелене Симуновић Полуге обухвата 163 компјутерски куцане странице, а подељена је на следећа поглавља: 1. Увод (стр. 1–11); 2. Теоријско-методолошки оквир (стр. 12–72); 3. Језичке промјене под утицајем превода (73–89); 4. Анализа (90– 135); 5. Дискусија (136–145); 6. Закључак (146–153); Литература и прилози (154 -163). Списак литературе садржи 82 библиографске јединице. Дисертација у истраживачком делу квалитативне анализе садржи 168 узорака из корпуса, тј. анализираних примера могућих језичких промена, док су резултати квантитативне анализе приказани кроз два дијаграма у којима су на сажет начин приказане врсте забележених језичких промена, као и резултати испитивања фреквентности ових појава у изворном и циљном језику, док је у теоријском делу приказана табела лингвистичких резултата језичких контаката код других аутора.

Увод има следећа потпоглавља:

1.1. **Предмет и циљ истраживања.** У овом, уводном делу своје дисертације, мр Јелена Симуновић Полуга, након прелиминарних напомена о настајању нових језичких

образаца који се могу сматрати језичким променама, као предмет свог рада испитује посебан варијетет који обухвата истраживане језичке појаве, а који ће у раду бити описан, и упућује на језичке утицаје који су довели до његове појаве. Реч је, дакако, о преводу као посебном жанру. Такође, наводи и пилот истраживање, као и претходне радове који сведоче о појави овог посебног варијетета. Појава страних језичких структура и утицаја под којима оне настају, главни су, дакле, предмет истраживања. Напомиње се да је овде реч о синхроној, микроконтактолошкој студији, која обухвата и изучавање друштвених фактора, као и језичких и других идеологија. Једна од ауторкиних претпоставки је да ће ови фактори у перспективи можда довести и до дијахронијских промена. Циљеви рада су да се пружи приказ дате контактолошке и језичке ситуације, синхронијска слика варијације, те да се открију поменути утицаји, под претпоставком да они заправо представљају главни узрок нових структура у преведеном тексту. На овај начин се утиче и на стандардизацију језика, језичке политике и планирање, а у ширем смислу чак и на образовање и образовну политику. Дакле, опсег и квантитет овако насталих језичких промена говоре о општим последицама на језик превода, као и на говорну заједницу. Ауторка у овом делу свога рада такође напомиње да је студија проширена на више језичких нивоа у односу на традиционална истраживања, насупрот ограничењима које Рудолф Филиповић успоставља у оквирима анализе посредних контаката, а, будући да је реч о интердисциплинарном истраживању, у раду се истражују и структуралне промене, а не само лексичке.

1.2 План рада. У складу са интердисциплинарном природом рада, стварање нових језичких образаца сагледано је из традуктолошке, контактолошке и социолингвистичке перспективе, а рад је подељен у две веће тематске целине: теоријску, која полази од контактолошких, и у нешто мањој мери социолингвистичких и традуктолошких теорија и истраживања, те емпиријску, у којој су анализирани примери из узорка корпуса, те приказани релевантни резултати обухваћени квалитативном и квантитативном анализом. Квалитативна анализа подразумева низ језичких образаца који је примећен у радовима истраживача у областима социолингвистике (тачније, у домену раслојавања језика), традуктологије и у мањој мери контактологије. Сагледавајући савремене студије и истраживачке моделе који се баве традуктологијом и језичким контактима, спроводи се и критичка анализа дискурса, али и квантитативна анализа која указује на учесталост и врсте могућих језичких промена. У овом одељку се као основа за квалитативну анализу дефинише и критичка анализа дискурса, која ће указати на постојеће и откривене идеологије и односе моћи. Иако студија није нормативна, ауторка указује да ће истражена и понегде понуђена преводна решења послужити као неки вид упутства преводиоцима. Студија се дакле концентрише на истраживање утицаја интерференције, као и стила жанра популарне психологије, како би резултати сами указали на оправданост/неоправданост појединих језичких промена. У оквирима плана рада такође се објашњава и аргументовано оправдава несвакидашњи приступ да се изучава текст, а не говор, у складу са природом и карактеристикама корпуса „адекватним показатељем контактних ситуација и језичких промена“ (стр.9).

У закључку, кандидаткиња објашњава којим ће редоследом тећи излагање и даје кратак опис сваког поглавља.

Поглавља 2 и 3, која представљају највећи део рада, посвећена су излагању три различита аспекта на које се истраживање фокусира, те излагање, дефинисање и стварање нове парадигме у којој управо превод представља место контакта. Традуктолошки аспекти рада стога имају исходиште у филозофији и поетици превођења, уз навођење и анализу ставова аутора попут Стајнера и Ека, те закључке који се односе на фокусирање на текст и његово преношење које подразумева и преношење језичког и културног наслеђа. Кандидаткиња затим коментарише различита становишта дефинисања превођења и у оквиру лингвистичког приступа дискутује замену, промене, језичке обрасце и редослед елемената који се могу применити на њено истраживање. Функционално становиште води ка прагматичкој анализи текста и моделима превођења који се одређују у односу на текстуалну типологију, док се у оквирима комуникацијског становишта говори о најближем природном еквиваленту, што се може применити на природност превода као критеријум који ауторка касније разматра. Нове изражајне могућности језика, као и култура и концептуализација света превода прокоментарисане су кроз виђења различитих представника поетичког приступа превођењу, а ауторка консултује, наравно, и савремену традуктолошку литературу, као и стандардне уџбенике традуктологије, како би указала на најновије преводачке трендове и промене у самом начину превођења, посебно посвећујући пажњу концепту променљивости превода. Описујући контактолошке аспекте рада, кандидаткиња дефинише и шири појам језичког контакта, осврћући се на друштвене и културне факторе. Превод посматра као билингвалну појаву која утиче и на монолингвалног говорника, па су билингвизам, као и место говорника, такође објашњени и прокоментарисани. У оквиру контактолошких аспеката говори се, насупрот ранијим истраживањима која су посредни контакт ограничавала само на одређене нивое, о синтаксичком и стилистичком нивоу анализе. Такође се говори посебно о преводу као месту контакта и токовима истраживања који подразумевају пре свега дефинисање језичког контакта и језичке промене уопштено. У тежњи ка сагледавању једне универзалније теорије језичких промена, спомиње се значајан број аутора који раде на осветљавању друштвених фактора и доносе закључке како о језичкој промени, тако и о раслојавању језика (Томасон и Кауфман, Апел и Мујскен, Матрас, Мајкл Клајн). Сличне студије на просторима бивше Југославије које ауторка наводи тичу се истраживања М. Радовановића и В. Ивира, и у ширем смислу Рудолфа Филиповића, Бугарског, Хлебеца, Прћића, Ајдуковића, Ј. Филиповић и А. Јовановић). Социолингвистички аспекти дозвољавају ауторки да се бави променама у току њиховог трајања, што овој студији даје додатни квалитет, док се критички осврће на односе језика у контакту, тј. однос језика превода и доминантног изворника. Како кандидаткиња успоставља нову парадигму, преводац у њеној визури постаје билингвални говорник од кога полази њено истраживање, док остала истраживања служе да прошире њену студију на изучавање друштвених утицаја попут престижа, на пример. Превод дакле представља узорак језичке промене, док је преводац такорећи приморан да преузме и шири контактолошке информације. На крају другог поглавља дат је шематски приказ, тј. слика која говори о утицајима на језик и превод, а као један од фактора узимају се

идеологије. У склопу овог поглавља ауторка дефинише и успоставља превод као место контакта и наводи критеријуме за препознавање језичких промена и посебног језичког варијетета који на тај начин настаје. Ове критеријуме ауторка назива критеријумом присутности, учесталости и природности, а закључке о њиховој сврсисходности доноси на основу претходних истраживања и излаже их као предуслове језичке промене. Затим су појединачно дефинисане и описане појаве којима се бави у анализи, тј. декомпоновање предиката, номинализације исказа, употреба пасива и безличних облика, нове или неуобичајене колокације и дословни преводи и остали нови обрасци. У ужем теоријско-методолошком оквиру ауторка додаје нови термин – превод посредник, како би још ближе објаснила улогу превода у овој интердисциплинарној студији, и излаже методолошка решења за нове нивое анализе и један системски поглед на превођење као део општије схваћене језичке културе. Ауторка се великим делом ослања на теорију универзалне језичке промене која нуди одговоре и објашњења настајања нових језичких образаца у контексту природног и живог феномена функционисања језика као система. Такође, ауторка сугерише да се кроз традуктолошка истраживања може пратити даљи ток и развој језичких промена. Ауторка се такође у посебном одељку ограђује од претераних, преамбициозних и превише конкретних предвиђања тока ових појава.

У трећем поглављу, које носи наслов *Језичке промене под утицајем превода*, ауторка ове концепте превасходно повезује кроз интердисциплинарни карактер ове и сличних студија, позивајући се на зачетнике контактологије попут Вајнрајха, и истраживања замене кодова код Мајкла Клајна. Након тога, наведен је и изложен нешто мањи број претходних истраживања (Хаус, Кранич и Бечер). Језичке промене су затим сагледане у ширем смислу, а онда и као промене под утицајем превода. Ово поглавље такође укључује кратак опис корпуса као и пилот студију која је урађена ради валидности истраживања.

Ауторка у овом делу рада такође дефинише жанр и стил као битне конструкте приликом сагледавања друштвених и других језичких утицаја и идеологија.

Четврто поглавље бави се самом анализом корпуса. Пре свега, дефинише се узорак корпуса, тј. ограничава се анализа и представља структура могућих промена. Затим се ауторка бави сваком од претходно дефинисаних појава појединачно, те наводи и анализира примере из корпуса. Пре свега истиче новонастале примере декомпоновања, где се јављају неуобичајене комбинације елемената, па се уместо глагола *скочити* јавља *направити скок*. Слични су примери *правити промене* уместо *мењати* и *правити допринос* уместо *доприносити*. Одсуство природности ових израза кандидаткиња објашњава утицајима енглеског језика. Колегиница Симуновић Полуга такође бележи интересантну појаву универбизације, којом би требало да се смањи број елемената у синтаксичкој конструкцији, и наводи занимљиве примере њене делимичне примене, као што су, рецимо, *угађач људима* и *решавач проблема*. Како открива кроз претходна истраживања номинализације (нпр. код Кликовац), њихова појава у преводима може указивати на идеолошке аспекте превода и замагљене односе моћи, посебно у примерима *нежељење*, *неприхватање* и *напуштање*, где је изостављен вршилац радње. Сличан је и ефекат пасива, попут примера *хваљени смо* и *куђени* и *сте прекинути* и *ућуткани*. Примери, дакле, сведоче о присутности извесних појава, њиховој природности

или недостатку природности, те учесталости њихове употребе, као и о њиховим идеолошким аспектима. Када је у питању учесталост и оправданост неких од промена, најмањи број примера пронађен је приликом анализе инфинитива који су постали дио устаљене норме, тј. прихваћене варијације. С друге стране, најочигледнији примери промена, како истиче кандидаткиња, јесу неуобичајене колокације попут примера *ускогруда будућност*. Дословни преводи јесу категорија која такође указује на узроке језичких промена и на стране утицаје. Међутим, како примери показују, овде је такође присутан највећи потенцијал да се нове и дословне фразе задрже, попут *играти на велико/мало*, али и примера попут *размишљати на велико/мало*. Након обраде примера, кандидаткиња је кроз два графика приказала

ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација мр Јелене Симуновић Полуге представља студију урађену и написану са значајном дозом иновативности и посвећености истраживању нових језичких конструкција и новина у преводу и језику. Дисертација се не концентрише само на преглед релевантне литературе, већ кроз интердисциплинарни приступ повезује контактолошка, традуктолошка и социолингвистичка истраживања језика и превода, како би се откриле и обзаниле нове синтаксичке конструкције и преводна лексика која представља суштину истраживања развоја и тока језичких промена. Обративши пажњу на осећај чак и за најситније лексичке и синтаксичке варијације, те уз критички осврт на новонастале појаве, кандидаткиња даје свој допринос проучавању језика и превода, а посебно истраживању језичких промена под утицајем превода. Овај допринос је вишеструк:

(1) Кандидаткиња у свом истраживању уводи једну новину, тј. наводи стварање нове парадигме која свакако да има озбиљан теоријски и методолошки значај. Она је пре свега дефинисала превод као место контакта, користећи се претходним теоријама, али са изменом фокуса, стављајући сада сам превод у средиште овако схваћеног контакта. У одељцима 2.3. и 2.5. објаснила је постојање овог новог конструкта и решила методолошке недоумице када је у питању посматрање текста уместо, као у досадашњим истраживањима, говора у оквирима свог истраживања. Навела је традуктолошке аспекте, значај текста и текстуалне типологије, контактолошке аспекте и значај жанра и стила, тј. раслојавања језика, док је кроз социолингвистичке аспекте овог проблема описала стварну ситуацију, приступ и ставове у преводној литератури у области популарне психологије. Овој слици доприноси и пажљиво одабрани узорак корпуса, тј. 168 примера углавном нових језичких конструкција, које сведоче о могућим језичким променама. Иако се критички осврнула на оправданост, тј. неоправданост појединих језичких и реченичних обрта, кандидаткиња не тежи пуким

пуристичким закључцима, већ објективно посматра стварна дешавања у језику превода. Како указују и други аутори, границе између посредног и непосредног језичког контакта се смањују, а то се може видети кроз низ примера превода решења које ауторка наводи: декомпоноване предикате (*испољавамо занимање тј. интересујемо се*), универбизације (*шофирање*) и тзв. „делимичне“ универбизације (*показивач пута*), номинализације (*исхрањивање* уместо *неговања* у пренесеном значењу), пасиве и дословне преводе (*буду мање увучени* уместо *мање укључени*), трпне придеве (*ретко помињан*), инфинитиве (*може значити* по узору на енглеско *may prove to be*), неуобичајене колокације створене такође према страном моделу (*најзаплашеније створење*), као и велики број дословних превода и конструкција које се граде према енглеском моделу.

(2) Кандидаткиња је својим јединственим истраживањем створила подлогу за интердисциплинарна истраживања и објаснила и оправдала њихов значај. Користећи се разнородном литературом, пронашла је додирне тачке контактологије, традуктологије и посебно критичке социолингвистике, како би понудила одговоре на питања постојања језичког контакта кроз превод, опстанка и постојаности језичких промена, одомаћивања или отуђивања у преводу и сличних преводачких техника. Пре свега, ауторка се позива на интерференцију, која према Вајнрајху подразумева преуређивање структурних шема, као термин који је заједнички за контактологију и теорију превођења, а јасно дефинише појаве које кандидаткиња уочава. Овај термин ауторка прикладно бира јер пише и о језичким утицајима, и самим тим уводи социолингвистички и критички осврт у свом истраживању. Од значаја је и то да колегиница Симуновић Полуга наводи интерференцију као супротан процес од стандардизације језика, што описује савремене језичке и преводачке токове који су приказани у њеном раду. Као друштвене факторе, ауторка наводи врсту текста (популарну психологију и велики број читалаца овог жанра) као и престиж који долази са западним начином размишљања и поимања живота. Ауторка, заједно са претходним истраживачима, износи закључак да се у овој врсти прозе која има велики утицај у нашем друштву, заправо са више слободе одступа од норме. Дакле, ову „замршену мрежу друштвених и других чинилаца“, када су у питању језичке промене ауторка објашњава у светлу интердисциплинарног приступа.

(3) Резултати овог истраживања имају и практичне примене. Наиме, истражујући корпус, кандидаткиња је указала на преводачке ставове и праксе, као и идеологије које се тичу и пословања издавачких кућа, недоследног приступа превођењу и недостатка лектора. Такође је указала на специфични карактер жанра популарне психологије, која садржи популарну културу која утиче на све сфере живота, па и на образовање. Од посебног је значаја низ примера којима је кандидаткиња указала на претходне праксе, нпр. универбизацију и појаву нових, али и процеса донекле сличних овим тежњама познатих у синтакси српског језика. О доприносу истраживања говори и чињеница да се неки од ових примера врло лако могу наћи у говору (због броја читалаца жанра) и имати далекосежне последице по језик. Ауторка је ово показала наводећи исте или сличне примере истраживача који се баве овом тематиком (нпр. Прћићев и Хлебецов пример о прављењу новца). Стога се резултати овог истраживања могу и у мањој мери односити на говор, а не само на текст, иако је у центру пажње у овом раду управо све оно што се данас несметано назива преводом, тј.

језичке промене под утицајем превода.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

1. "Culturally marked lexis - translation as a mode of colonization". У: Савремена проучавања језика и књижевности (зборник радова са V научног скупа младих филолога Србије), година В, књига 1, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу (ФИЛУМ), 2013, стр. 183-191

2. „ Језичке промјене под утицајем превода и идеологије популарних психолошких књига – језичка слобода или колонизација“. У: Наука и слобода, Филолошке науке (зборник радова са научног скупа Пале, 6-8 јуни, 2014.) књига 9, том 1/1, Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, 2015, стр. 395-409

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Тема докторске дисертације Јелене М. Симуновић Полуге „Превод као мјесто језичког контакта и језичке промјене на примјеру превода књига популарне психологије“ указала је на потребу да истраживање буде конципирано као интердисциплинарно. Током израде дисертације остварени су задати циљеви истраживања. Иако је изучавање језичких промена теоријски и методолошки захтевно, резултати су вредни и информативни. Резултати квантитивне анализе илустровани су кроз два графичка приказа који се односе на врсте и заступљеност језичких промена и корелације између употребе језичких образаца у изворном језику наспрам циљног, док су резултати квалитативне анализе приказани у дискусији и закључку.

Истраживањем је закључено да је превод као место контакта погодно поље истраживања језичких промена. Забележен је велики и драгоцен број примера новонасталих образаца, а изнети су и закључци о језичким и преводилачким трендовима и тенденцијама. Резултати истраживања представљају значајан допринос како контактолошким, тако и традуктолошким истраживањима, док се кроз рад провлачи и солиолингвистички приступ изучавању превода као места контакта, те питање језичких и других идеологија.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА:

Кандидаткиња је резултате свог истраживања приказала на релевантан и убедљив начин, а приказала их је (1) прегледно и систематично, правећи прво шири оквир изучавања језичког контакта и језичких промена уопште, а затим у оквирима превођења, резимирајући своје налазе кроз графичке приказе заступљености језичких промена у свакој од наведених категорија и учесталости њихове употребе у језику превода у односу на оригинал, као и (2) конкретним и јасним научним језиком и стилем.

IX ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

С обзиром на то да је у питању опсежно и детаљно истраживање, чији су резултати значајни за науку о језику, проучавање језичких контаката и промена, као и преводилачку праксу, са задовољством предлажемо да се кандидаткиња, колегиница мр Јелена М. Симуновић Полуга, позове на усмену одбрану докторске дисертације.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. др Новица Петровић, ванредни професор
2. др Марија Мандић, виша научна сарадница
3. др Јелена Филиповић, редовна професорка
4. др Оливера Дурбаба, редовна професорка
5. др Марко Чудић, ванредни професор

У Београду, 8. јула 2019. године